

Turayeva Dilafruz Rustamboyevna,
Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti "Pedagogika
va psixologiya" kafedrası professori vazifasini
bajaruvchisi, PhD

PEDAGOGIK FAOLIYATDA MULOQOT USLUBLARI SAMARALI O'QITISHNING ASOSIY OMILI SIFATIDA

УДК: 159.9.07

[HTTPS://DOI.ORG/10.34920/SO/VOL_2025_ISSUE_4_3](https://doi.org/10.34920/so/vol_2025_issue_4_3)

TURAYEVA D.R. PEDAGOGIK FAOLIYATDA MULOQOT USLUBLARI SAMARALI O'QITISHNING ASOSIY OMILI SIFATIDA

Ushbu maqolada ijtimoiy-pedagogik psixologiya sohasidagi hozirgi tadqiqotlar va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda ikki tilli va bir tilli talabalar orasidagi kognitiv jarayonlar, diqqat va xotira, mantiqiy masalalarni hal qilishdagi farqlar va ikki tilli talabalarning muammoli vaziyatlarga moslashish qobiliyati o'rganilgan. Maqolada, shuningdek, ta'lim tizimidagi boshqaruv va muloqot uslublarining samaradorligi, ularning o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarga qanday ta'sir qilishi ko'rsatilgan. Tadqiqotda, pedagogik boshqaruv uslublarining o'qituvchining shaxsiy yondashuvini shakllantirishdagi roli, hamda zamonaviy ta'lim yondashuvlari va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni muhokama qilinadi. Maqola, pedagogik faoliyatni takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan takliflar bilan ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga yordam berish maqsadida yozilgan.

Tayanch so'z va tushunchalar: ijtimoiy-pedagogik psixologiya, uslub, muloqot, tahlil, pedagog, muloqot uslubi, boshqaruv, faoliyat uslublari, shaxsiy sifatlar.

ТУРАЕВА Д.Р. СТИЛИ ОБЩЕНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

В данной статье проанализированы современные исследования в области социально-педагогической психологии и их влияние на образовательный процесс. Исследуются различия в когнитивных процессах, таких как внимание и память, решение логических задач у студентов, говорящих на двух и одном языке, а также способность студентов, владеющих двумя языками, адаптироваться к проблемным ситуациям. В статье также рассмотрены эффективность стилей управления и общения в образовательной системе, а также влияние этих стилей на отношения между преподавателем и студентами. В исследовании обсуждается роль педагогических стилей управления в формировании индивидуального подхода преподавателя, а также современные образовательные подходы и их роль в образовательном процессе. Статья написана с целью повышения эффективности образовательной системы и улучшения качества образования через предложения по совершенствованию педагогической деятельности.

Ключевые слова и понятия: социально-педагогическая психология, стиль, общение, анализ, педагог, стиль общения, управление, стили деятельности, личностные качества.

TURAYEVA D.R. COMMUNICATION STYLES IN PEDAGOGICAL ACTIVITIES AS THE MAIN FACTOR OF EFFECTIVE LEARNING

It examines differences in cognitive processes such as attention and memory, solving logical problems in students who speak two and one language, as well as the ability of students who speak two languages to adapt to problematic situations. The article also examines the effectiveness of management and communication styles in the educational system, as well as the impact of these styles on the relationship between the teacher and students. The study discusses the role of pedagogical management styles in the formation of an individual approach of the teacher, as well as modern educational approaches and their role in the educational process. The article is written with the aim of increasing the efficiency of the educational system and improving the quality of education through proposals for improving pedagogical activity.

Key words and concepts: social and pedagogical psychology, style, communication, analysis, teacher, communication style, management, activity styles, personal qualities.

Kirish.

Ijtimoiy-pedagogik psixologiya bo'yicha dunyo miqyosida ko'plab tadqiqotlar o'tkazildi va hozirgi kunda ham o'tkazilmoqda. Ular yuqori ta'lim tizimiga kompleks yondashuvga, ta'lim va tarbiya o'quv-uslubiy asoslarini aniqlashga, o'quv jarayonining tabiatini o'rganishga, o'quv jarayonining tarkibiy qismlarini tahlil qilish ko'rsatkichlariga, o'qituvchi shaxsiga, uning kasbiy sifatleri va mahorati darajasiga, muloqot metodlariga, "o'qituvchi-o'quvchi" munosabatlariga bag'ishlangan.

Mavzu dolzarbligi. Hozirgi kunda ta'lim tizimi, ayniqsa, oliy o'quv yurtlarida, o'quvchilarning muvaffaqiyatli o'qishini ta'minlash va ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonining samaradorligi faqatgina ilmiy bilimlarni berish bilan cheklanib qolmaydi, balki o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro muloqotning sifati, boshqaruv uslublarining moslashuvchanligi va o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish orqali shakllanadi.

Shu bilan birga, ta'lim jarayonida muloqot va boshqaruv uslublari o'qituvchining ta'lim faoliyatini qanday olib borishini va o'quvchilar bilan qanday aloqada bo'lishini belgilaydi. Avtoritar, demokratik va liberal boshqaruv uslublari har biri o'ziga xos afzalliklarga va kamchiliklarga ega bo'lib, ularning samarali qo'llanilishi o'quvchilarning o'qishdagi muvaffaqiyatini oshirishi mumkin. Har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish, o'ziga xos yondashuvni tanlash va o'qituvchining boshqaruv uslublarini moslashtirish ta'lim jarayonining muvaffaqiyatini oshiradi.

Shu sababli, ushbu maqolada pedagogik boshqaruv uslublarining tahlili, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotning o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llashning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Maqola ta'lim tizimida boshqaruv va muloqot uslublarini yaxshilashga qaratilgan takliflar bilan ta'lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan muhim tavsiyalarni taqdim etadi. Bu, o'z navbatida, ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga, o'qituvchilarni malakasini oshirishga va o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishga yordam beradi.

Tadqiqotning maqsadi. Ushbu tadqiqotlarda o'qituvchining faoliyat usulining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari «o'qituvchi-o'quvchi» munosabatlar tizimida alohida tadqiqot masalasi sifatida chuqur o'rganilmagan. Shu sababli, ijtimoiy psixologiya va pedagogikaning dolzarb muammolaridan biri va hozirgi kunga qadar qolayotgan masala o'qituvchining faoliyat uslubi, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlar, ularning bir-birlariga bo'lgan qarashlarini o'rganishdir.

Bizning respublikamizda ta'lim va fan rivojini, ta'lim sifatini va samaradorligini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yuqori ta'lim muassasalarining faoliyatini isloh qilishga qaratilgan bir qator qonunlar va hukumat qarorlari qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi taraqqiyotining kelgusi strategiyasining to'rtinchi bandida ijtimoiy sohani rivojlantirish, yosh avlodni tarbiyalashning ustuvor vazifalari belgilab qo'yilgan, yoshlarga ma'naviyat va madaniyatni oshirishga qaratilgan tadbirlar samaradorligini oshirish bo'yicha kompleks chora-tad-

birlar rejaları ishlab chiqilgan. Bu o'z navbatida, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlar muammolarini o'rganishga, o'qituvchining faoliyat uslubini zamonaviy talablar, shaxslararo munosabatlar psixologiyasi va hamkorlik psixologiyasi asosida qayta ko'rib chiqish zaruratini keltirib chiqardi. Avvalgi tajribani inkor etmasdan, ushbu mavzu bo'yicha yangi tadqiqotlar va ilmiy izlanishlarni olib borish zarur. Olingan natijalarni amaliyotga bosqichma-bosqich joriy etish lozim.

Mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili. So'nggi yillarda jahon amaliyotida yetakchi olim-pedagoglar va psixologlar o'qituvchining faoliyatining ijtimoiy-psixologik va pedagogik mohiyatini turli jihatlarini o'rgandilar. John Hattie¹ – avstraliyalik pedagog va tadqiqotchi, o'qish muvaffaqiyatiga ta'sir qiluvchi omillarni metatahlil qilish bilan mashhur. Uning «Visible Learning» nomli asari turli pedagogik faoliyatning o'quvchilarning muvaffaqiyatiga ta'sirini o'rganadi. Andy Hargreaves² (2021) – kanadalik ta'lim sohasidagi tadqiqotchi, o'qituvchilarning kasbiy faoliyatidagi o'zgarishlarni, globalizatsiya va islohotlarning pedagogikaga ta'sirini, shuningdek, o'qituvchining emotsional jihatlarini o'rganadi. Dylan Wiliam³ (2004) – britaniyalik pedagog va tadqiqotchi, uning asarlari formativ baholash va uning pedagogik amaliyotdagi o'rnini o'rganishga qaratilgan. U baholashning pedagogik faoliyat samaradorligiga qanday ta'sir qilishi mumkinligini tadqiq qiladi. Linda Darling-Hammond⁴ (2013) – amerikalik pedagog va tadqiqotchi, o'qituvchilarni tayyorlash va kasbiy rivojlanish masalalari, shuningdek, ta'limda adolat masalalarini o'rganadi. Viviane Robinson⁵ (2000) – yangizelandiyalik tadqiqotchisi, ta'limdagi liderlik sohasidagi ishlari bilan tanil-

gan. U o'quv muassasalaridagi rahbarlikning pedagogik amaliyot va o'quvchilarning muvaffaqiyatlariga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. David Perkins⁶ (2010) – amerikalik tadqiqotchi, tushunishni o'rganish va fikrlashni rivojlantirishga asoslangan ta'lim masalalari, shuningdek, pedagogikada innovatsion usullarni o'rganadi. Carol Dweck⁷ (2006) – amerikalik psixolog, uning «o'sish fikrlash» (growth mindset) haqidagi ishlari pedagogikaga katta ta'sir ko'rsatgan. U o'qituvchilar va o'quvchilarning fikrlash va qarashlari ta'limga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Michael Fullan⁸ (2010) – kanadalik tadqiqotchi, ta'limni isloh qilish, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish masalalari bilan shug'ullanadi va pedagogik faoliyatni ta'lim tizimidagi o'zgarishlar orqali qanday yaxshilash mumkinligini o'rgangan.

Tadqiqot obyekti "o'qituvchi-o'quvchi" hamkorligi tizimida o'qituvchi faoliyatining motivatsiya beruvchi uslubining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlash jarayoni bo'lib, Toshkent shahar, Jizzax, Sirdaryo, Xorazm viloyati maktab o'qituvchilari va o'quvchilari tashkil etadi.

Empirik o'rganish natijalari. O'quv-tarbiya jarayonini boshqarish pedagogik faoliyatning asosiy funksiyalaridan biridir. Muloqot, o'z navbatida, muloqot vositalari yordamida amalga oshiriladi. Shunday qilib, muloqot va muloqot o'rtasida chambarchas bog'liqlik mavjud. Muloqot faqat buyruqlar berishdan iborat emas, balki muloqot usullarini ham anglatadi. Biz universitetdagi darslarda o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi turli muloqot uslublarini o'rgandik. Bir dars davomida biz «Flander's tizimi»⁹ bo'yicha muloqot tahlili sxemasi asosida xronometrik kuzatuvlar o'tkazdik.

Kuzatish maqsadlari: o'qituvchining muloqot uslubini tahlil qilish. Obyektiv natijalarga erishish uchun darsni bosqichlarga va kategoriyalarga shartli ravishda bo'ldik:

- o'quv faoliyatini tashkil etish;
- materialni tushuntirish;

¹ Хэтти, Джон Видимое обучение для учителей: как повысить эффективность педагогической работы / Джон Хэтти. – Москва: Национальное образование, 2021. – 320 с.

² <https://www.bc.edu/bc-web/schools/lynch-school>

³ <https://www.worldedsummit.com/speakers/professor-dylan-wiliam>

⁴ Дарлинг-Хаммонд, Линда. «Правильная оценка учителей: что действительно важно для эффективности и совершенствования». Teachers College Press (2013)..

⁵ Robinson, V. M. J. (2001) Embedding leadership in task performance, in K. WONG & C. EVERS (Eds), Leadership for Quality Schooling: International perspectives (London: Falmer Press), pp. 90-102.

⁶ <https://pz.harvard.edu/sites/default/files/Learning%20>

⁷ Дуэк К. Гибкое сознание / К. Дуэк — «Манн, Иванов и Фербер (МИФ)», 2006

⁸ <https://www.worldedsummit.com/speakers/michael-fullan/>

⁹ Коломинский Я.Л., Плескачёва Н.М., Заяц И.И., Митрахович О.А. Психология педагогического взаимодействия. Учебное пособие. – СПб.: Речь, 2007. – 240 с.

- o'quvchilar tomonidan berilgan savollarga o'qituvchining reaksiyasi;
- o'qituvchining o'quvchilar savollariga munosabati;
- pauzalar yoki «suhbat mavzusini yo'qotish»;
- o'quvchilar tushuntirishlari;
- motivatsiya.

Dars davomida o'qituvchining muloqot usullarini va muloqotni kuzatish, o'rtacha miqdorini hisoblash, o'quvchilar bilan muloqoti natijalari jadval shaklida taqdim etilgan va tahlil qilingan. Quyida qo'lga kiritilgan natijalar tahlili keltirilgan: o'qituvchining o'quvchilar bilan o'quv faoliyatini tashkil etishdagi murojaatlari va o'quvchilar javoblari (n=28), o'quv faoliyatini tashkil etish (A) 57,1%; kooperatsiyani tashkil etish (B) 14,2%; vaziyatga qarab ish (C) 11,07%. Yangi materialni tushuntirishda ijodiy elementlarni qo'llash (A) 46,7%, topshiriqlarni bajarishni tashkil etish (B) 22,1%. O'qituvchining savollariga o'quvchilar javoblari (javob kutish bilan birga) (A) 45,7%, javob yo'qligi ham kuzatiladi (B) 2,8%. O'qituvchining savollariga o'quvchilar to'liq javoblari (A) 52,8%; qisqa javoblar (B) 18,9%; noaniq javoblar (C) 6,4%. O'qituvchining xatosi tufayli darsda pauza yoki «suhbat zanjirini uzilishi» – jami 11,4%. Darsning barqaror ritmi (A) 55%, ijodiy faoliyatning «kulminatsiyasi» (B) 10%. Qiziqishning obyektiv bahosi (motivatsiya) (A) 32,1%, subyektiv bahosi (B) 31,7%.

Olingan natijalar, Sharqshunoslik institutining o'qituvchilari bilan muloqot uslubini quyidagicha belgilaydi: demokratik muloqot uslubi (1a, 2a, 3a, 4a, 6a, 7a) – 48,2%, avtoritar muloqot uslubi (1b, 2b, 3b, 4b, 6b, 7b) – 17,8%, va liberal muloqot uslubi – 9,6%.

Avtoritar muloqot uslubi o'qituvchining buyruq shaklida murojaatlari, monologik nutqning ustunligi, individual muloqot doirasining mavjudligi (ya'ni, muloqotda asosan yaxshi o'qiyotgan o'quvchilar ishtirok etadi), o'qituvchidan kuchli hokimiyatni va yuqori ko'rinishni namoyon qilish, o'quvchilarning bilimlarini baholashda qat'iyatlilik bilan tavsiflanadi (1b, 2b, 3b, 4b, 6b, 7b).

Demokratik muloqot uslubida esa individual muloqot doirasi kengayadi, asosan dialogik nutq ishlatiladi, buyruq shaklida murojaatlar yo'q, o'quvchilar odob-axloq qoidalariga rioya qilishga intilishadi, o'qituvchidan qo'llab-quvvat-

lash, javoblarni tayyorlash va so'zlarni tanlashda yordam olishadi, tanqidga tushunish bilan yondashadilar va muloqotda qiziqish bilan ishtirok etadilar (1a, 2a, 3a, 4a, 6a, 7a).

Liberal muloqot uslubida o'quv faoliyati vaziyatga qarab tashkil etiladi, bu holda savollarga javoblar, «ishlamaydigan» pauzalar va darsning ritmini buzilishi kam uchraydi. Muloqot uslublarini o'rganish va tahlil qilishda o'qituvchining jinsi va ish tajribasi kabi omillar ham hisobga olingan. Aniqlanganidek, erkak pedagoglarda ko'proq avtoritar muloqot uslubi, tajribali pedagoglarda esa demokratik muloqot uslubi hukmronlik qiladi. Erkak pedagoglar orasida 6-10 yillik ish tajribasiga ega bo'lganlarda esa liberal muloqot uslubi mavjud. Ularning ishga bo'lgan talablar kamaygan, funksional vazifalarni bajarish kollektiv zimmasiga yuklangan, ish tartibiga rioya qilmaslikka nisbatan bag'ishlangan munosabat yumshoq.

Olingan natijalar maktab o'qituvchilarning muloqot uslubini quyidagi yo'nalishlar (kategoriyalar) bo'yicha aks ettiradi: demokratik muloqot uslubi bo'yicha harakatlar kategoriyasi 44 ta ta'sirni tashkil etadi; avtoritar muloqot uslubi bo'yicha harakatlar kategoriyasi – 28 ta ta'sir, liberal muloqot uslubi bo'yicha harakatlar kategoriyasi esa 8 ta ta'sirni tashkil etadi.

R. Kettell testi¹ yordamida o'qituvchilarning o'quvchilar bilan o'zaro ta'sirda namoyon bo'ladigan shaxsiy sifatleri aniqlangan. O'qituvchilarda quyidagi shaxsiy sifatlar mavjud: muloqotga ochiqlik (A; 10,4 ball), qat'iyatlilik, aniq ishlash (G; 8,9 ball), ijtimoiy jasorat (N; 7,5 ball), hissiy barqarorlik, jasurlik (I; 6,6 ball); maqsadga yo'naltirilganlik, integratsiya (Q3; 7,8 ball). Ushbu metodika asosida erkak pedagoglar va ayol pedagoglar o'rtasida shaxsiy sifatlar bo'yicha ba'zi farqlar aniqlangan. Erkak pedagoglar uchun quyidagi natijalar olingan: hissiy barqarorlik, his-tuyg'ularni nazorat qilish (C; 6,9 ball), ehtiyotkorlik (L; 5,3 ball), tadbirkorlikka moyillik (M; 5,6 ball), mustaqillik va qaror qabul qilish (Q2; 5,1 ball), o'z his-tuyg'ulari va harakatlarini yaxshi tashkil etish (Q3; 8,1 ball); ayol pedagoglar uchun esa quyidagilar aniqlangan: intellektuallik, mantiqiy va abstrakt fikr-

¹ Райгородский Д.Я. (редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. - Самара: Издательский Дом БАХРАХ, 1998 - 672 с.

1-jadval. O'qituvchi-o'quvchilar o'rtasidagi muloqot uslubiga qarab o'zaro ta'sir kategoriyalarining taqsimlanishi

O'zaro harakat kategoriyalari (toifalari)	Muloqot uslublari	O'rtacha hisobda	%
O'quv faoliyatini tashkil qilish 1. 2.	Demokratik	16	57,1%
	Avtoritar	4	14,2%
	Liberal	3,1	11,07%
Materialni tushuntirish 3.	Demokratik	13,1	46,7%
	Avtoritar	6,2	22,1%
	Liberal	0	0
O'quvchilarga berilgan savollariga o'qituvchining holati 4. 5.	Demokratik	12,8	45,7%
	Avtoritar	2,8	10%
	Liberal	0	0
O'quvchilar savollariga o'qituvchining reaksiyasi (munosabati) 6. 7.	Demokratik	14,8	52,8%
	Avtoritar	5,3	18,9%
	Liberal	1,8	6,4%
Sukut saqlash yoki chalg'ib ketish	Demokratik	3,2	11,4%
	Avtoritar	0	0
	Liberal	0	0
O'quvchilarni tushunish 8. 9.	Demokratik	15,4	55%
	Avtoritar	2,8	10%
	Liberal	0	0
Rag'batlantirish 10.	Demokratik	9	32,1
	Avtoritar	8,9	31,7
	Liberal	0	0

lashni rivojlantirish (V; 4,9 ball), liderlikka intilish, mustaqillik va ishonchli bo'lish, hokimiyatni qo'lga kiritish (E; 5,8 ball). 6-10 yillik ish tajribasiga ega bo'lgan ayollarda o'z his-tuyg'ularini nazorat qilish qiyinlashadi, ularning qiziqishlari o'zgaradi, asab tizimi zaiflashadi (C; 4,5 ball). Shunday qilib, yuqori ish tajribasi va tajribaga ega pedagoglarda demokratik muloqot uslubi mustahkamlanadi.

Xulosa.

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida keng xulosa qilish mumkin bo'lsa, pedagogik faoliyatda muloqot va muloqot uslublarining o'zaro bog'liqligi va o'qituvchi-o'quvchilar o'rtasidagi samarali aloqaning ahamiyati ko'rsatilgan.

Shuningdek, har bir muloqot uslubining o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklarini tushunish, o'qituvchining o'quv jarayonidagi yondashuvlarini yanada yaxshilashga yordam beradi.

Avtoritar uslub ko'proq buyruq berishga, qat'iyatlilikka va aniq ko'rsatmalar berishga asoslanadi. Bu uslubda o'qituvchining hokimiyati ustun bo'lib, o'quvchilar ko'proq o'zini tutishga, qat'iy qoidalarga amal qilishga majbur bo'lishadi. Biroq, bu uslubda o'qituvchining

yuqori hokimiyati ba'zan o'quvchilar bilan o'zaro tushunishni qiyinlashtirishi, ijodiy va erkin fikrlashni cheklashi mumkin.

Demokratik uslub esa o'quvchilar bilan o'zaro muloqotni ochiq va samimiy qilishni, ularning fikrini eshitishni va ular bilan birgalikda qarorlar qabul qilishni ta'minlaydi. Bu uslubda o'quvchilar o'zlarini erkin va qulay his qilishadi, ular o'qituvchidan qo'llab-quvvatlash, yordam va motivatsiya olishadi. Biroq, bu uslubda o'qituvchi har bir o'quvchiga alohida e'tibor berishga majbur bo'lishi mumkin, bu esa vaqt va resurslar talab qiladi.

Liberal uslub esa o'quvchilar o'zlarini yanada erkin his qilishlari va o'qituvchining kamroq nazorati ostida ishlashlari mumkin. Bu uslubda muloqot ko'pincha qiyinlashadi, chunki o'quvchilar ko'proq o'z fikrini erkin ifodalashadi, lekin ba'zida bu muloqot samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, **o'qituvchining yoshi, tajribasi va jinsi** ham muloqot uslubiga ta'sir qilishi mumkin. Erkak pedagoglar ko'proq avtoritar uslubni qo'llashadi, ayol pedagoglar esa ko'proq demokratik yondashuvni tanlashadi. Tajribali o'qituvchilar esa ko'pincha **demokratik uslubni** afzal ko'rishadi, chunki ular o'quvchilar

bilan yanada ochiq va samimiy muloqot qilishni ma'qul ko'rishadi.

Muloqot uslublarining kombinatsiyasi o'qituvchining samarali faoliyat ko'rsatishi uchun juda muhimdir. Har bir o'quvchiga alohida yondashish, uning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish, unga yordam berish va motivatsiya qilish orqali o'qituvchi o'z ishini yanada samarali amalga oshirishi mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchi o'z uslublarini turli vaziyatlarga qarab moslashtirishga qodir bo'lishi kerak. Umuman olganda, pedagogning malakasi, tajribasi va uslubining to'g'ri tanlanishi o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. O'qituvchi har bir o'quvchiga individual yondashishni, uni yaxshiroq tushunishni va qo'llab-quvvatlashni maqsad qilish orqali o'z ishini muvaffaqiyatli amalga oshirishi mumkin.

Yuqoridagi tahlillarga asoslanib, pedagogik jarayonni yanada samarali qilish uchun bir qancha **takliflarni** ilgari surish mumkin:

1. O'qituvchilarga o'z uslublarini o'quv jarayonida moslashtirish imkoniyatini yaratish zarur. Ular, o'quvchilar bilan muloqotda bo'lib, avtoritar, demokratik va liberal uslublarni birlashtirish orqali har bir o'quvchiga individual yondashishlari kerak. Boshqaruv uslublarini to'g'ri kombinatsiya qilish o'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro aloqasini samarali va muvozanatli qiladi.

2. O'qituvchilar har bir o'quvchi bilan individual ishlashga ko'proq vaqt ajratishlari kerak. Har bir o'quvchini uning shaxsiy xususiyatlari, temperamentiga qarab qo'llab-quvvatlash, motivatsiya qilish va uni o'qish jarayoniga jalb qilish samarali natijalarga olib keladi. Buning uchun, o'qituvchilarga o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashadigan treninglar o'tkazish tavsiya etiladi.

3. Pedagoglar o'z malakalarini oshirish uchun muntazam ravishda seminarlar, treninglar va pedagogik amaliyotlar orqali yangi uslublar va metodlarni o'rganishlari kerak. Bu o'qituvchilarga o'z uslublarini takomillashtirishga va yangi pedagogik yondashuvlarni sinab ko'rishga yordam beradi. Shuningdek, tajribali o'qituvchilar o'z uslublari va yondashuvlarini o'rtoqlashish uchun uchrashuvlar va seminarlar tashkil etishlari mumkin.

4. Erkak va ayol o'qituvchilar o'rtasidagi boshqaruv uslublari farqlarini inobatga olib,

o'qituvchilarni o'z jinsiy va yosh xususiyatlariga mos yondashuvda rivojlantirish kerak. Masalan, erkak pedagoglar uchun avtoritar uslubni qanday samarali qo'llash mumkinligi haqida treninglar o'tkazish, ayol pedagoglar uchun esa ko'proq demokratik va individual yondashuvlarni rivojlantirishga qaratilgan metodlarni o'rganish lozim.

5. O'qituvchilarga o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash va ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun motivatsiya tizimini kuchaytirish zarur. Bunda, o'qituvchilar o'quvchilarga ijobiy turtki berib, ularning o'qishga bo'lgan ishtiyoqini yanada oshirishlari lozim. Masalan, o'quvchilar bilan muntazam ravishda individual va guruhli suhbatlar o'tkazish, ularning muvaffaqiyatlarini e'tirof etish va mukofotlash tizimini joriy etish tavsiya etiladi.

6. Pedagoglar o'z hissiy barqarorliklarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishlari kerak. Buning uchun o'qituvchilarga stressni boshqarish va hissiy holatni nazorat qilish bo'yicha treninglar va qo'llanmalar taqdim etish muhimdir. Bu o'qituvchilarning o'z ishiga bo'lgan yondashuvini yaxshilaydi va o'quvchilarga yanada samimiy va ijobiy muloqot qilish imkonini yaratadi.

7. O'qituvchilarga zamonaviy pedagogik metodlar, shu jumladan, innovatsion texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish bo'yicha o'qituvchilarni tayyorlash zarur. Interaktiv va kooperativ ta'lim metodlari, onlayn platformalar va raqamli vositalardan foydalanish o'qitish jarayonini yanada samarali qiladi.

8. O'qituvchilar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish muhimdir. Ularning birgalikda ishlashlari va tajriba almashishlari o'zaro o'qitish uslublarini yaxshilashga yordam beradi. O'qituvchilarni guruhlar yoki jamiyatlar shaklida birlashtirish, o'zaro fikr almashish, metodik tajribalar bilan bo'lishish, samarali o'qitishning eng yaxshi usullarini ishlab chiqishga yordam beradi.

9. Shu tarzda, pedagogik faoliyatda boshqaruv va muloqot uslublarini to'g'ri tanlash va moslashtirish, o'qituvchilarni muntazam ravishda rivojlantirish va o'quvchilar bilan samimiy, ehtiyotkorona muloqot o'rnatish orqali ta'lim jarayonini yanada samarali qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://conf.nis.edu.kz/nis-conference/xii-conference/speakers/andy-hargreaves/>
2. Вяткина З.Н. Индивидуальный стиль деятельности преподавателя на уроке в зависимости от свойств нервной системы // Темперамент и спорт. Пермь, 1976. Вып. 3. С. 99-117.
3. Илин Е.П. Психология индивидуальных различий. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с.
4. Келасев В.Н. Особенности профессиональной деятельности мастеров профтехучилищ в связи со свойствами личности // Экспериментальная и прикладная психология. Вип. 4. л., 1971. С. 95-100.
5. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. – Казань: Изд-во КГУ, 1969.
6. Коломинский Я.Л., Плескачёва Н.М., Заяц И.И., Митрахович О.А. Психология педагогического взаимодействия. Учебное пособие-СПб.: Речь, 2007.- 240с.
7. Коротаев А.А., Тамбовсева Т.С. Исследования индивидуального стиля педагогического общения // Вопросы психологии. – Москва, 1990. – № 2, – С. 62-79.
8. Маркова А.К., Никонова А.Я. Психологические особенности индивидуального стиля деятельности преподавателя // Вопросы психологии. Москва, 1987. – № 5. – С. 40-48.
9. Петрова Н.И. Некоторые особенности индивидуального стиля трудовой деятельности преподавателя на уроке: Автореф. дисс. ... канд. наук.л. – 1970.
10. Райгородский Д.Я. (редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский Дом БАХРАХ, 1998 – 672 с.
11. Субботин В. Индивидуальный стиль деятельности преподавателя как фактор интенсификации учебного процесса в средней школе // Психолого-педагогические основы интенсификации учебного процесса в различных педагогических системах. Тезисы Уральской научно-методической конференции. – Ижевск, 1987. – С. 59-61.
12. Толочек В.А. Стили профессиональной деятельности. – М.: Смысл, 2000.
13. Толочек В.А. Триада управления и стиль руководств // Социологические исследования. 1992. № 1.
14. Шукин М.Р. Индивидуальный стиль и интегральная индивидуальность: проблемы и подходы // Психологический журнал. 1995. № 2.
15. Шукин М.Р. Проблема развития стиля деятельности в свете новых фактов // Вестник Пермского педагогического университета. Серия 1. Психология. 2000. № 12. С. 21-34.
16. Хэтти, Джон. Видимое обучение для учителей: как повысить эффективность педагогической работы / Джон Хэтти. – Москва: Национальное образование, 2021. – 320 с.
17. Дарлинг-Хаммонд, Линда. Правильная оценка учителей: что действительно важно для эффективности и совершенствования. – Teachers College Press (2013).
18. Robinson, V.M.J. (2001) Embedding leadership in task performance, in K. WONG & C. EVERS (Eds), Leadership for Quality Schooling: International perspectives (London: Falmer Press), pp. 90-102.
19. Cutmin.s R.E. Research insights into the relationships between teachers acceptance attitudes, their role concepts and students acceptance attitudes // J. of Educational Research, 1969, v. 53, p. 197-198.
20. <https://www.bc.edu/bc-web/schools/lynch-school>
21. <https://www.worldedsummit.com/speakers/professor-dylan-wiliam>
22. <https://pz.harvard.edu/sites/default/files/Learning%20>